

УДК 783.21:272(436)"175/183"

Катерина Паламарчук
(Київ)

НІМЕЦЬКА МЕСА В ЦЕРКОВНІЙ КУЛЬТУРІ АВСТРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XIX СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто виникнення жанру німецької меси в католицькій богослужбовій музиці Австрії другої половини XVIII – першої третини XIX ст.; проаналізовано стан католицької церковної музики зазначеного періоду.

Ключові слова: католицька богослужбова музика Австрії, жанр німецької меси, церковні обряди.

В статье рассматривается возникновение жанра немецкой мессы в католической богослужбной музыке Австрии второй половины XVIII – первой трети XIX в.; сделан анализ состояния католической церковной музыки указанного периода.

Ключевые слова: католическая богослужбная музыка Австрии, жанр немецкой мессы, церковные обряды.

The article deals with the emergence of genre of the German Mass in Catholic liturgical music of Austria in the second half of the XVIIIth – the first third of the XIXth centuries. The state of the Catholic church music of the specified period is characterized.

Keywords: Catholic liturgical music of Austria, genre of the German Mass, church ceremonies. The article considers the emergence of genre of the German Mass in the Catholic liturgical music of Austria in the second half of the XVIIIth – the first third of the XIXth centuries.

Культурологічно-мистецтвознавчі дослідження початку XXI ст. найчастіше спрямовані на виявлення християнських коренів в історії європейської цивілізації. На сьогодні тематика католицької богослужбової музики не перебуває в центрі уваги українських дослідників, проте в останні роки сучасне музикознавство поповнилося працями О. Беркій (жанр «Stabat mater»), А. Єфименко (жанр реквієму епохи романтизму, сучасна німецька католицька музика), О. Зосім (сучасна українська католицька богослужбова музика).

Католицька богослужбова музика Австрії другої половини XVIII – першої третини XIX ст. не була предметом окремих наукових досліджень, однак в українському музикознавстві в наукових дослідженнях О. Зосім згадується паралітургічна західнослов'янська духовна пісенність, яка є специфічним жанром католицької богослужбової музики.

Запропоноване дослідження зумовлено потребою поглибленого вивчення та виявлення специфіки характерного для тодішньої австрійської культури жанру католицької німецької меси. Тема є актуальною, оскільки звернення до маловідомого напряму австрійської музики означеного періоду є цікавим і перспективним.

На формування феномену німецької меси вагомий вплив мали процеси секуляризації, що відбувалися в австрійському суспільстві в другій половині XVIII – у першій третині XIX ст., нове розуміння сакральної реальності, а також яскраво виражена національна складова.

Із середини XVI ст., у постридентську добу, остаточно визначилися основні типи літургії залежно від типу храму і ступеня урочистості богослужіння. Літургія західного (латинського) обряду, або меса, – головне богослужіння католицької церкви. Музична складова меси історично змінювалася: після ранньохристиянських творів її центральним музичним компонентом став григоріанський спів. У XII–XIII ст. в церковній музиці з'явилися багатоголосні частини меси, що їх зазвичай виконували професійні співаки.

У католицькій літургії почали розрізняти два основні типи відправлення меси: висока (урочиста) меса – *missa solemnis*, де в урочистості брали участь священник (єпископ) і диякон, а хор у супроводі органа або оркестру під час богослужіння співав літургійний латинський текст, та низька меса – *missa bassa*, яку відправляв священник у будні, а більшість богослужбових текстів лише читалися.

Увагу композиторів привертала здебільшого урочиста меса, яку виконували рідко, оскільки вона, як правило, була присвячена особливим подіям у житті суспільства: народження спадкоємця, коронація монарха та ін. В урочистій месі більшість молитовних текстів мали музичне втілення: під час її виконання в другій половині XVIII ст. зазвичай брав участь парний склад оркестру з обов'язковим використанням труб і литавр. Низьку месу відправляв лише один священник і часто без участі хору. Типовим прикладом низької меси є недільна приходська меса, під час виконання якої значну частину молитов не співали, а читали [1, с. 70].

Окрім богослужбових відправ латинською мовою, у німецькомовних країнах – Австрії, а згодом у католицькій Південній Німеччині, – існували меси, що їх відправляли національною мовою. Вони отримали назву *німецьких мес*.

Німецькі меси відразу ж набули популярності серед прихожан. Побоюючись їх поширення, віденська архієпископська Консисторія наприкінці XVIII ст. відмовилася від виконання німецьких мес, однак згодом, у XIX ст., вони дедалі активніше входили в ужиток. Німецькі меси широко побутували на території Австрії і Південної Німеччини, особливо популярними серед них були «*Deutschen Bet- und Singmesse*», які виконували тільки в церковні будні. Варто зауважити, що до сьогодні такі меси розповсюджені в католицьких церквах Австрії.

Про значне поширення жанру німецької меси в другій половині XVIII – у першій третині XIX ст. свідчать австрійські видання першої третини XIX ст., зокрема пісенник-підручник для школярів «*Mess und Schulgesänge für die Jugend in katholischen Schulen zu Regensburg*», що вийшов у м. Регензбурзі 1832 року [5]. У цьому виданні подано тексти семи циклів німецьких мес, а також траурні («*Trauer Meßgesang*») і хвалебні («*Lobtenlich*») піснеспіви, «*Te Deum*» та інші духовні твори.

Заслугове на увагу те, що в цьому виданні в першому й четвертому циклах є дуже багато текстів, уже відомих нам за месами М. Гайдна, Ф. Бюлера та А. Бауера. Зазначимо, що всі текстові частини першої та четвертої мес пісенника використані як тексти німецьких мес М. Гайдна, Ф. Бюлера і А. Бауера. Перший цикл: «*Zum Kyrie*» (у месі М. Гайдна), «*Zum Gloria*» (у месі М. Гайдна), «*Zum Credo*» (у месі А. Бауера), «*Zum Offertorium*» (у месі М. Гайдна), «*Zum Sanctus*» (у месі М. Гайдна), «*Die geistliche Communion*» (у месі М. Гайдна), «*Zum Beschluss der heilige Messe*» (у месі А. Бауера). Четвертий цикл: «*Eingang*» (у месі Ф. Бюлера), «*Gloria*» (у месі А. Бауера), «*Evangelium*» (у месі Ф. Бюлера), «*Credo*» (у месі Ф. Бюлера), «*Offertorium*» (у месі Ф. Бюлера), «*Nach der Wandlung*» (у месі Ф. Бюлера), «*Kommunion*» (у месі Ф. Бюлера), «*Bei dem Segen*» (у месі Ф. Бюлера).

Тексти, розміщені в пісеннику «*Mess und Schulgesänge für die Jugend in katholischen Schulen zu Regensburg*», передбачали знання прихожанами їхніх мелодій, оскільки останні не друкували. Можна припустити, що лише мелодії меси М. Гайдна могли ввійти в повсякденний ужиток католицької церковної практики, а складніші твори А. Бауера і Ф. Бюлера звучали лише в храмах, які мали можливість виконувати твори такої складності. Самі ж тексти, прості за формою і змістом, жили паралельним життям, повернувшись до своїх витоків, а саме: традиції літургійних духовних пісень, що їх уже багато століть виконували в усій католицькій Європі.

Німецька меса складалася з 5–8 (часом їх кількість сягала 13) літургійних піснеспівів для хору в супроводі органа (іноді невеликого оркестру чи ансамблю солістів) німецькою мовою. Частини німецьких мес чітко співвідносилися з текстами ординарія (частини літургії з незмінними текстами) і пропрія (частини літургії зі змінними текстами). Кожна композиція мала індивідуальний набір частин зі змінними й незмінними текстами.

Проте не можна ототожнювати месу як обряд з музичним циклом, який створювали композитори, лише із частинами ординарія.

Музична мова німецьких мес була нескладною, форми й засоби музичної виразності – прості і ясні, а тому зрозумілі кожному прихожанину. Озвучуючи текст, який постійно виконували на літургії, композитори могли експериментувати з музичним матеріалом, і вже в поліфонічному стилі меса ставала «елементом чистої музики, не тому, що вираження суб'єктивних почуттів було з неї виключено, а тому, що ці могутні побудови зроблені з матеріалу, створеного самим композитором. Насправді текст, що складається з уривків, дає композиторові можливість вільно перерозподілити архітектурний план цілого».

Композитори зверталися й до написання частин пропрія, але таких циклів було значно менше, і церковні музиканти під час обряду, коли повинні звучати частини пропрія, включали в літургію григоріанський спів, органні або оркестрові п'єси тощо. Музичне наповнення меси залежало й від літургічного року, типу храму (кафедральний, міський, монастирський, сільський тощо). Таким чином, на музичне наповнення кожного католицького богослужіння впливало багато чинників, музичних і позамузичних.

Католицька німецька меса має лише зовнішню подібність до німецькомовної лютеранської меси, запровадженої реформатором 1523 року, що також передбачала виконання церковних піснеспівів німецькою мовою. Так, більшість частин лютеранського богослужіння подібні до католицького, оскільки воно формувалося на його базі і має зовнішню форму останнього. Сам М. Лютер, незважаючи на вимоги спрощення богослужіння, протягом десяти років не робив перекладів текстів літургії німецькою мовою. На початковому етапі католицьке й лютеранське богослужіння мало відрізнялися одне від одного. Їхня структура була подібною – вступні частини, читання Святого Письма, обряд причастя. Хоча причастя лютерани вже розуміли в протестантському дусі, як спогад про Таємну вечерю, сам обряд на початку не зазнав суттєвих змін. Залишалися незмінними й основні молитви священика, а також відповідні піснеспіви. Серед частин, що майже відразу ввійшли до лютеранського богослужіння, – проповідь, яка стала центром літургії, на відміну від католицького перетворення і причастя, а також проміжні піснеспіви, що їх виконували всі прихожани.

Окрім обрядової, існувала відмінність і богословська. Так, уже було сказано про інакше розуміння причастя, яке з таїнства перетворилося на обряд спомину. До того ж суттєво відрізнялася й літургічна відправа. Католицька меса передбачала дублювання текстів усіх піснеспівів за вітварем священиком: у випадку звучання піснеспівів німецькою мовою, як, до речі, і латинською, священик за вітварем тихо вичитував усі тексти з місала латиною, таким чином, літургія вважалася як такою, що є чинною і дійсною. Німецька лютеранська меса такого дублювання не потребувала. Зрозуміло, подвійне звучання текстів – уголос і таємне – не позначалося на виконанні самих піснеспівів, однак слугувало суттєвою відмінністю між католицьким і протестантським розумінням включення піснеспівів національними мовами в богослужіння. Тому за зовнішньої подібності й спільності німецького католицького і протестантського репертуару варто розуміти, що статус німецьких піснеспівів в обох конфесійних гілках не був тотожний.

Жанр німецької меси набув значної популярності й перебував у центрі уваги австрійських композиторів у другій половині XVIII – на початку XIX ст., як відомих (Франц Шуберт, Міхаель Гайдн), так і тих, імена яких сьогодні майже невідомі. Заслугують на увагу німецькі меси та споріднені з ними жанри німецької вечірні й німецького реквієму Франца Бюлера, Франца Штолле, Йозефа Оневальда, Йоганна Баптиста Шідермайра, Алоїза Бауера, Петера Грісбахера, Йоганна Густава Едуарда Штеле, Карла Антона Флоріана Еккерта.

Розвиток жанру німецької меси тісно пов'язаний з духом Просвітництва. У сфері церковної музики це проявлялося в простоті, раціональності та зрозумілості бого-

службових творів. Діячі епохи Просвітництва визнавали значення рідної мови, у тому числі й у церковній музиці, протиставляючи її традиційній для католицького богослужіння латині. До католицької церковної музики епохи Просвітництва можна зарахувати також піснеспіви на месі рідною мовою, які, заповнюючи час медитації, посилювали момент споглядання під час богослужіння. Однак прагнення впровадити рідну мову на літургії в багатьох католицьких країнах не увінчалось успіхом, тому на католицькому богослужінні існувала двомовність: священник вчитував тексти біля вітваря латиною, а община в той час співала або слухала німецькі церковні піснеспіви. Таке проведення літургійної служби сприймалося католицьким престолом.

Німецька католицька меса є оригінальним явищем європейської церковної культури, унікальність якого пов'язана передусім з особливостями церковної ситуації в Австрії та йозефіністськими реформами зокрема. Можливо, саме церковна політика Йосифа II з тенденціями до спрощення богослужіння сприяла кристалізації рис німецької меси як церковного жанру, де органічно поєдналися традиції циклічних богослужбових творів з новими вимогами до церковної музики. В іншій політичній ситуації, імовірно, такого синтезу не відбулося б. Саме тому австрійська німецька католицька меса – унікальне явище церковної культури Європи, яке, з одного боку, відображає загальні тенденції європейської церковної музики, а з другого, – є своєрідним і неповторним жанровим різновидом, що культивувався лише в Австрії. Також треба зазначити, що термін «німецька меса» («Deutsche Messe») є оригінальним жанровим визначенням, що його вживали у своїх творах церковні композитори, натомість назв на кшталт «французька меса», «чеська меса» тощо ми не знаходимо. Навіть польська практика засвідчує, що аналогічне явище мало дещо іншу назву – «pieśni mszalne» (тобто «пісні на месу»), де вказано на зв'язок церковних пісень з літургією (месою), однак національний елемент у назві відсутній. У польській практиці пісні на месу не утворили циклічного музичного твору, оскільки в цьому не було необхідності, а також сприятливої політичної ситуації.

Важливим теоретичним питанням стосовно німецької меси є можливість і доцільність атрибуції її як жанру. Зазначимо, що в жанровій системі традиційно розрізняють жанри прикладні та концертні. Слідом за Г. Бесселером, Т. Поповою та А. Сохором Є. Назайкінський указує на існування концертних, масово-побутових і культово-обрядових жанрів і дає два визначення музичного жанру: «жанри – це історично сформовані відносно стійкі типи, класи, роди і види музичних творів, розмежовувані за рядом критеріїв, основними з яких є: а) конкретне життєве призначення (громадська, побутова, художня функції), б) умови і засоби виконання, в) характер змісту і форми його втілення» [3, с. 94]; «жанр – це багатоскладова, сукупна генетична (можна навіть сказати генна) структура, своєрідна матриця, за якою створюється те чи інше художнє ціле» [3, с. 94–95].

Німецька меса є різновидом культово-обрядової музики, але найкращі її зразки виконуються на концертах, отже, ці твори належать, як і традиційна багаточастинна латинська меса, до двох жанрових різновидів – обрядово-культового та концертного. Слід нагадати, що часто богослужбові твори, що їх колись виконували у храмі, сьогодні звучать у концертних залах, до того ж у самих композиціях нічого не змінюється – відмінності простежуються лише в їхньому конкретному призначенні. Таким чином, функціональна зміна переводить твір в іншу жанрову категорію (згідно з першим визначенням жанру за Є. Назайкінським), однак поняття жанру в другому значенні залишає свою генетичну пам'ять, незалежно від зміни місця побутування та призначення. Саме таким чином жанр латинської меси як циклічного твору ми характеризуємо як музичний жанр, не беручи до уваги те, чи його виконують на концерті, чи у храмі.

Аналіз німецьких католицьких мес як явища церковної культури можна здійснювати в різних площинах – культурологічній, богословській, естетичній, філологічній, мистецькій. Оскільки це явище не знайшло належного висвітлення в науці, доцільно

зосередитися на його загальнокультурологічному аналізі, у якому на перше місце поставити культурний і богословський аспекти, а всі інші висвітлити принагідно. Богословсько-культурологічний аналіз передбачає загальну характеристику богословсько-літургічної складової католицької меси в її текстово-функціональному вимірі, щоб у подальшому розгляді німецьких мес апелювати до її текстово-обрядової складової. Детальний аналіз функцій частин католицького богослужіння викладено у праці М. Кунцлера [2, с. 276–341], на яку ми опираємося в характеристиці основних частин меси.

Починається літургія латинського обряду вхідним піснеспівом – інтроїтом («*Introitus*»), який у храмовому просторі виконує функцію входу священника до вівтаря, а в літургічному контексті символізує рух народу до Бога [2, с. 277]. Вхідні піснеспіви мають урочистий характер, а їхній текст – прославлення Божої величі. Інтроїт належить до змінних частин літургії і змінюється залежно від літургічного року.

Наступним розділом літургії є сповідання віри – молитва «*Confiteor*», функція якої – визнання своєї гріховності в Божій присутності, очищення думок перед зверненням таїнства [2, с. 279]. Продовженням акту покаяння є частина «*Kyrie, eleison*». Історично мольба «Господи, помилуй» була проявом покірності, вірності, ушанування божества або земного володаря, який в'їздив до міста. Вияв покірності співвідносився з проханням про милість, що свідчило про визнання могутності тієї особистості, до якої зверталися. Коли християни прийняли для себе «*Kyrie, eleison*», вони тим самим засвідчили свою віру та глибоку пошану до Господа Ісуса Христа серед віруючих [2, с. 280].

Частина «*Gloria*» звучала лише на урочистих літургіях, її текст походить з Євангелія (Лк 2, 14), з опису події появи ангелів перед пастухами під час народження Ісуса Христа, тому її часто називають «*Hymnus Angelicus*». Пізніше текст гімну було доповнено славослов'ям і проханнями. Частини «*Kyrie*» і «*Gloria*» є складовими літургії з незмінним текстом і належать до ординарія.

Латинська меса має два читання – з послань апостолів («*Epistola*») і Євангелія («*Evangelium*»), які чергуються з піснеспівами градуалом («*Graduale*») і алілуєю («*Alleluia*»). Основне призначення цих частин – читання Божого Слова і відповідь народу на Слово Боже. Усі чотири частини мають змінні тексти і належать до пропрія меси.

Символ віри – «*Credo*» – є центральною догматичною частиною літургії. Її текст, який затверджено на Першому (325) та Другому (381) Вселенських Соборах, коротко проголошує основні положення християнської віри – догмати про Бога-Отця (Творця неба і землі), Бога-Сина Ісуса Христа (Відкупителя світу, який страждав за гріхи людства, прийняв хресну смерть, воскрес, вознісся на небо і прийде у славі судити живих і мертвих), Бога-Святого Духа (рівнопокляяемого Отцю і Сину), про Церкву, хрещення і воскресіння мертвих. Текст у латинській літургії закріпився доволі пізно – в XI ст. [2, с. 296], однак став найулюбленішим у композиторській творчості. Як «*Kyrie*» і «*Gloria*», «*Credo*» належить до ординарія меси.

Наступна частина – «*Offertorium*» – є обрядом приношення Святих Дарів – хліба і вина. У давнину відбувалася процесія з Дарами, під час якої віруючі обов'язково приносили хліб і вино до вівтаря. Виходячи з назви обряду, часто вважають, що слово «*offerimus*» («жертвуємо») означає жертву Ісуса Христа. З богословсько-літургічного погляду його не можна трактувати як хліб і вино, з яких складалася жертва меси. Слова «*offerre*» і «*oblatio*» (хліб та вино) слід розуміти виключно як приношення Дарів, тоді як жертва Церкви, про яку згадується в Євхаристичній молитві, означає інші літургічні реалії [2, с. 301]. Основний зміст обряду – приношення людиною Дарів Богу і прохання їх прийняти. Оферторій є змінною частиною літургії.

Піснеспів «*Sanctus*» належать до найдавнішої частини римської літургії, про що згадував ще папа Климент I, який загинув наприкінці I ст. Піснеспів «Свят, Свят, Свят...» входить до складу анафори і слідує, як правило, після префації. Латинський

гімн складається з двох частин, обидві є видозміненими цитатами з Біблії. Перша фраза пісні «Свят, Свят, Свят Господь Бог Саваот. Повні небеса і земля слави Твоєї» належить до третього вірша шостої глави Книги пророка Ісаї. У пророцькому баченні цю фразу співали серафими, які оточували Божий престол. Друга фраза «Осанна в вишніх! Благословенен Грядущий в ім'я Господне!» є зміненою цитатою з Євангелія від Матвія, а її першоджерело міститься в Псалтирі. Піснеспів «Sanctus» належить до ординарія меси.

«Sanctus» передує *канону* – частині літургії, де відбувається найпоетаемніший її момент, коли принесені хліб і вино перетворюються на Тіло і Кров Христову. Після цього починається власне молитва євхаристичного *канону*, яка складається з кількох розділів – приношення («*oblatio*»), епikleзи, анамнези та молитви заступництва («*intercessio*») [2, с. 311–320]. Із часом довгу латинську євхаристичну молитву священика за вівтарем, яку народ не чув або не розумів, почали супроводжувати музикою чи співом. Наприклад, в австрійській церковній музиці XVIII–XIX ст. текст «Sanctus», який раніше передував основній частині канону, розбивали на дві частини, і другу його половину («*Benedictus*») співали після моменту перетворення [4, с. 180]. У німецьких месах головний момент євхаристичного канону обрамлявся двома музичними частинами – «*Unter der Wandlung*» і «*Nach der Wandlung*», тобто до піднесення і після піднесення освячених Святих Дарів. Далі йшла молитва «*Pater noster*» («Отче наш») і поцілунок миру.

Перед прийняттям причастя звучав піснеспів ординарія «*Agnus Dei*». Його прообразом стали слова з Євангелія – «Ось Агнец Божий, котрий бере на себе гріх світу» (Ін 1, 29). У цей момент на вівтарі вже не хліб і вино, а Тіло і Кров Христова, що їх священик підіймає під час цього піснеспіву.

Перед причастям священик і прихожани читають молитву, створену на основі слів сотника з Капернаума: «Господи, я не достойний, щоб Ти увійшов під дах мій, але скажи тільки слово і зцілиться слуга мій» (Мт 8, 8), де останню фразу змінено на «...але скажи тільки слово і зцілиться душа моя». Після молитви відбувається причасний піснеспів («*Communio*»), який завершується молитвою «*Postcommunio*», що є вдячною молитвою після причастя. Піснеспів і молитва належать до змінних частин літургії. Завершується меса словами священика: «*Ite, missa est*», що означає кінець відправи. Після цього часто звучать інші молитви вдячного характеру.

Католицька німецька меса як обряд зберігає всі частини літургії, але кожен композитор у своїх циклах як музичних творах, написаних для літургії, обирає частини для музичного втілення, знаючи, що інші частини також матимуть музичний супровід у вигляді гри на органі або невеличкого оркестру. Саме тому кількість частин німецької меси різниться в композиторських циклах, варіюються й самі частини. Німецька меса як літургійний цикл дотримується загальної послідовності богослужіння, «озвучуючи» співані частини богослужіння німецькою, а не латинською мовою; як музичний жанр вона не має усталених частин (наприклад, офіційно не поділяється на ординарій і пропрій, кількість і назви частин варіюються) і підпорядкована творчому завданню митця або ж традиції місцевих приходів. У цьому також ми вбачаємо характерні риси церковної культури доби Просвітництва, коли творча воля митця впорядковує музичну композицію, але не за допомогою фантазії, а згідно із законами *ratio*, основою якого є літургійний обряд.

Частини німецьких мес чітко співвідносилися з текстами ординарія і пропрія, але кожна композиція складалася з певного набору частин ординарія і пропрія. З погляду жанру німецька меса є цілісним у літургійному й музичному плані твором, де об'єднуючими чинниками стають обрядова єдність і текстова-музичний компонент.

Католицька німецька меса відповідала основним тенденціям християнського сакрального храмового мистецтва нового часу: національна мова, яка наближала до прихожан основні істини віри, простий музичний стиль, що давав людям можливість брати участь у літургії через спів, зрозумілість текстів, які передавали основні істини

католицького віровчення. Новизна форм німецької меси в контексті католицької богослужбової традиції полягала у відсутності озвучених латинських текстів, які тривалий час були ознакою сакральності літургії.

Одночасно із жанром німецької меси в австрійському церковному середовищі практикувалися й інші різновиди німецьких католицьких служб – німецький реквієм, німецька вечірня і німецька «*Stabat mater*», які назагал були близькими за музичним стилем до німецьких мес, звучали на відповідних церковних богослужіннях.

Демократичність німецької меси полягала у використанні простих форм, що передбачало можливість їх виконання усіма прихожанами. Текстами німецьких мес ставали парафрази католицьких латинських літургічних піснеспівів. Незважаючи на видозміни в церковних текстах, їх трансформація виникала на основі усталеної літургічної традиції і не суперечила церковним канонам, а німецькі тексти католицьких мес відповідали духу католицького богослов'я. Католицька німецька меса поєднувала риси загальноцерковного й національного, стимулювавши створення католицьких церковних жанрів німецькою мовою.

Німецька меса і споріднені богослужбові жанри репрезентували окремий напрям у літургічному музичному мистецтві, що функціонував між «високим» і «низьким» церковними стилями. Світоглядні і стильові тенденції просвітницького абсолютизму сприяли стабілізації ознак жанру, що позначилося на уніфікації літургічних текстів і музичної мови творів. Новий етап розвитку німецької меси припадає на романтичну добу, ознаменовану оновленням поетичної та музичної складової творів, а також розширенням географічних меж.

Німецька меса є репрезентативним жанром католицької церковної культури Австрії другої половини XVIII – першої третини XIX ст., у якому сконцентровано ключові моменти сакрального мистецтва нового часу: посилення національного елемента в утіленні універсальних істин християнського віровчення, перегляд ролі церковного авторитету й митця в інтерпретації церковних сюжетів, збереження конфесійної самобутності з одночасною активізацією міжконфесійного діалогу.

1. Историко-теоретические вопросы западноевропейской музыки от Возрождения до Романтизма. – М. : Музыка, 1978. – Вып. 40. – 114 с.
2. Кунцлер М. Літургія Церкви / М. Кунцлер. – Л. : Свічадо, 2001. – 616 с.
3. Назайкинский Е. В. Стиль и жанр в музыке : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Назайкинский. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 248 с.
4. Harper J. Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku. Wprowadzenie historyczne i przewodnik dla studentów i muzyków / J. Harper [przeł. M. Kowalska]. – Kraków : Musica Iagellonica, 2002. – Ed. 2. – 346 s.
5. Mess und Schulgesänge für die Jugend in katholischen Schulen zu Regensburg. – Regensburg, 1832. – 80 s.

SUMMARY

The formation of the German Mass phenomenon has been greatly influenced by the processes of secularization which occurred in the Austrian society of that time. The main church service of the Catholic Church was a liturgy of the Latin Rite, or the Mass. Two major types of conducting mass were distinguished in the Catholic liturgy. They were known as high (solemn) mass, or *missa solemnis* where a priest (bishop) and a deacon participated in solemn ceremony, and low mass (*missa bassa*) which was performed by a priest only on working days. In solemn mass, liturgical text was sung by choir accompanied by organ or orchestra. Low masses were conducted solely by priest. Most of the liturgical texts were only sounded, usually without choir. Apart from liturgical ceremonies in Latin, there were, in some German-speaking counties and later in Catholic South Germany, the masses performed in the national language. They were named the German Masses.

It should be remembered that the German Masses were widespread on the territories of Austria and Southern Germany. The most popular among them were *Deutschen Bet und Singmesse*. Some parts of the German Masses strictly correlated with the texts of the Ordinary and the Proper.

The genre of the German Mass has become very popular among the Austrian composers of the period under study, either famous (Franz Schubert, Michael Haydn) or unknown (Franz Buller, Joseph Ohnewald, Alois Bayer) ones.

The development of genre of the German Mass is closely related to the Age of the Enlightenment. Some figures of this epoch appreciated the significance of native language, and regarding church music as well. Thus, to the Catholic church music, one can refer the chants sung at the mass in native language, which intensified the act of contemplation during liturgy.

The article also characterizes the state of Catholic church music of the specified period. The German Catholic Mass is an original phenomenon of European church culture, which singularity is connected with the peculiarities of church situation in Austria of the period.

The church policy of Joseph II was highly related to the trends which were directed at simplification of church service and contributed to crystallization of features of the German Mass as a church genre. The traditions of cyclic church works were organically combined with new demands to liturgical music.

So, the German Catholic Mass both reflects the general trends of European music and realizes the unique and original features of the genre variety which was distinctive of only Austria.

The German Mass as a genre is an integral work in literary and musical meanings with ritual unity and texture-musical component being the connecting factors.

This Catholic German Mass was in keeping with the principal tendencies of Christian sacral temple art of New Period.

The novelty of forms of the German Mass in the context of Catholic liturgical tradition consisted in absence of the sounded Latin texts which had long characterized the sacral liturgy.

The German Mass is a representative genre of Austrian Catholic church culture of the period in question where the main points of sacral art of New Time are concentrated. Significant are also the intensification of national component in realizing the Christian creed dogmata, the revisions of role of church authority and role of artist in interpreting the church scenes, and the conservation of confessional identity while adhering to interconfessional dialogue.

Keywords: Catholic liturgical music of Austria, genre of the German Mass, church ceremonies.